

Modely pro nestacionární časové řady

Jiří Neubauer

Katedra kvantitativních metod FVL UO Brno
kancelář 69a, tel. 973 442029
email: Jiri.Neubauer@unob.cz

Proces náhodné procházky – Random Walk Process

Proces

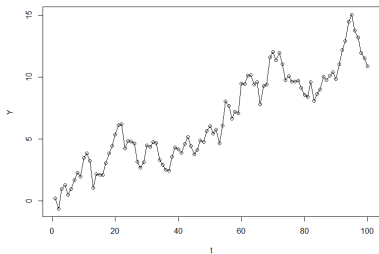
$$Y_t = Y_{t-1} + \epsilon_t$$

je označuje jako **proces náhodné procházky**. Pomocí operátoru zpětného posunutí lze vyjádřit jako $(1 - L)Y_t = \epsilon_t$.

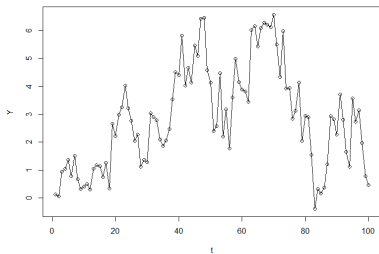
ACF tohoto procesu klesá pomalu, PACF hodnotu $\phi_{11} = 1$, ostatní hodnoty jsou nulové.

Proces náhodné procházky – Random Walk Process

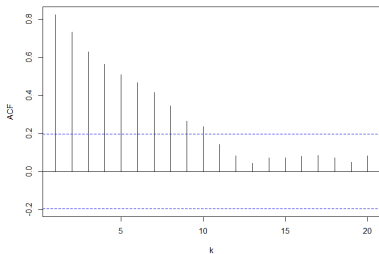
Náhodná procházka

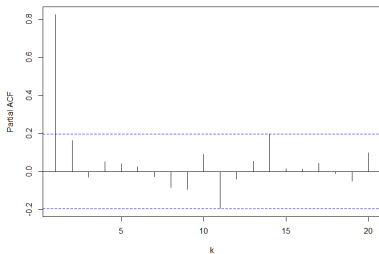
Náhodná procházka

Náhodná procházka - ACF

Náhodná procházka - PACF

Procesy ARIMA

Diferenci $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$ lze pomocí operátoru zpětného posunutí zapsat jako

$$\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1} = Y_t - LY_t = (1 - L)Y_t.$$

Pro diferenci 2. řádu

$$\Delta^2 Y_t = \Delta(Y_t - Y_{t-1}) = \Delta Y_t - \Delta Y_{t-1} = Y_t - Y_{t-1} - (Y_{t-1} - Y_{t-2}) = Y_t - 2Y_{t-1} + Y_{t-2}$$

lze pomocí operátoru zpětného posunutí zapsat jako

$$\Delta^2 Y_t = (1 - L)^2 Y_t.$$

Diferencování časové řady v R-ku provedeme funkcí `diff`.

Procesy ARIMA

Pro některý procesy platí, že po transformaci pomocí diference řádu d , je lze popsat jako proces ARMA(p, q). Takový model označujeme jako model ARIMA(p, d, q)

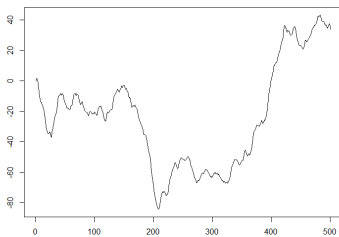
$$(1 - \phi_1 L - \dots - \phi_p L^p) \Delta^d Y_t = (1 + \theta_1 L + \dots + \theta_q L^q) \epsilon_t,$$

$$(1 - \phi_1 L - \dots - \phi_p L^p) (1 - L)^d Y_t = (1 + \theta_1 L + \dots + \theta_q L^q) \epsilon_t.$$

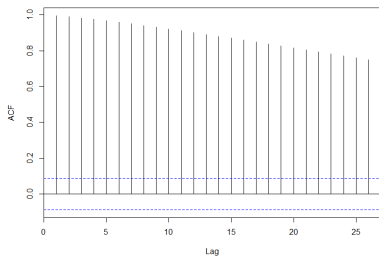
K ověřování nestacionarity procesu slouží tzv. **testy jednotkových kořenů – unit root tests**. Mezi nejznámější patří Dickey-Fullerovy testy (ADF testy).

Odhady parametrů ARIMA modelů získáme v R-ku pomocí funkce `arima`, základní diagnostiku vhodnosti modelu dává funkce `tsdiag`, předpovědi určíme s využitím funkce `predict`.

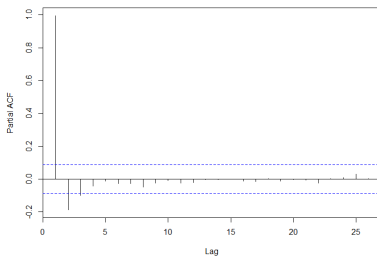
Procesy ARIMA

ARIMA(1,1,0), $\phi_1 = -0.7$

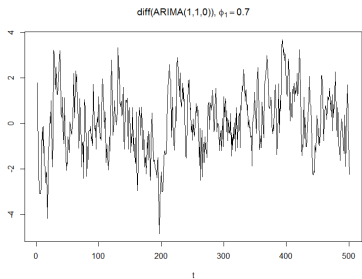
ACF procesu ARIMA(1,1,0)

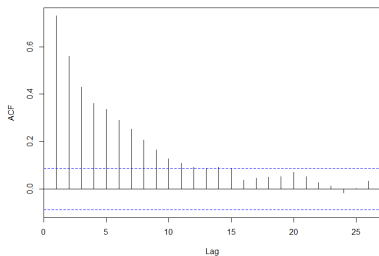
PACF procesu ARIMA(1,1,0)

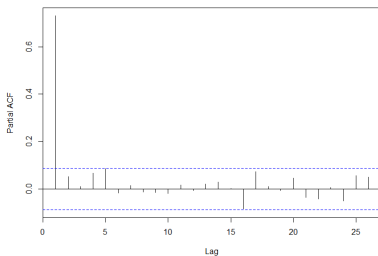
Procesy ARIMA

ACF procesu diff(ARIMA(1,1,0))

PACF procesu diff(ARIMA(1,1,0))

Logaritmování

Mimo diferencování existují i jiné transformace, pomocí nichž lze dosáhnout stacionarity. Asi nejpoužívanější transformací je logaritmování.

Předpokládejme, že $Y_t > 0$ pro všechna t a že

$$E(Y_t) = \mu_t \quad \text{a} \quad \sqrt{D(Y_t)} = \mu_t \sigma.$$

Předpoklad popisuje situaci, kdy se rozptyl mění v závislosti na střední hodnotě. Potom

$$E(\ln Y_t) \approx \ln \mu_t \quad \text{a} \quad D(\ln Y_t) \approx \sigma^2.$$

Tyto závěry vyplývají z Taylorova rozvoje

$$\ln Y_t \approx \ln \mu_t + \frac{Y_t - \mu_t}{\mu_t}.$$

Box-Coxova transformace

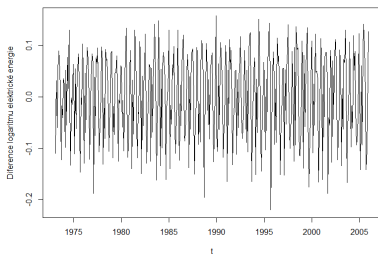
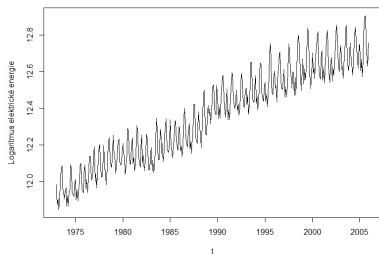
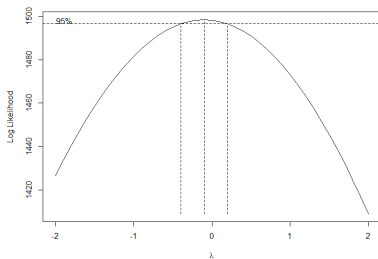
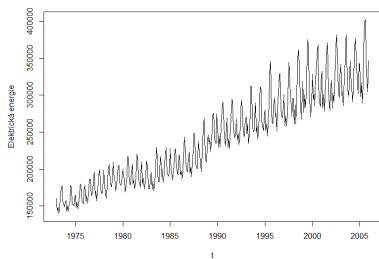
Pro danou hodnotu parametru λ je transformace definována následovně

$$g(x) = \begin{cases} \frac{x^\lambda - 1}{\lambda} & \text{pro } \lambda \neq 0, \\ \ln x & \text{pro } \lambda = 0. \end{cases}$$

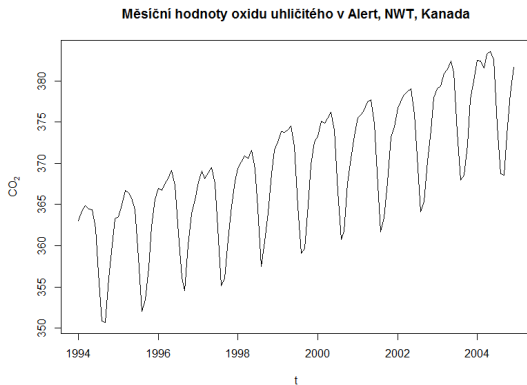
Hodnota parametru λ může být odhadnuta v R-ku pomocí funkce `BoxCox.ar`.

Požítí ukážeme na časové řadě popisující množství elektrické energie vyrobené v USA v období 01/1973–12/2005 - měsíční data.

Box-Coxova transformace

Procesy se sezónností

Modely SARIMA

Uvažujme nejprve stacionární modely. Označme s sezónní periodu (pro měsíční časové řady $s = 12$, pro čtvrtletní $s = 4$). Mějme proces

$$Y_t = \epsilon_t + \Theta \epsilon_{t-12}.$$

Všimněme si, že

$$C(Y_t, Y_{t-1}) = C(\epsilon_t + \Theta \epsilon_{t-12}, \epsilon_{t-1} + \Theta \epsilon_{t-13}) = 0,$$

ale

$$C(Y_t, Y_{t-12}) = C(\epsilon_t + \Theta \epsilon_{t-12}, \epsilon_{t-12} + \Theta \epsilon_{t-24}) = \Theta \sigma_\epsilon^2.$$

Tento proces je stacionární a má nenulové autokorelace pouze pro zpoždění 12.

Modely SARIMA

Definujme sezónní $MA(Q)$ proces s periodou s následovně

$$Y_t = \epsilon_t + \Theta_1 \epsilon_{t-s} + \Theta_2 \epsilon_{t-2s} + \dots + \Theta_Q \epsilon_{t-Qs}.$$

Charakteristický polynom má tvar

$$\Theta(z) = 1 + \Theta_1 z^s + \Theta_2 z^{2s} + \dots + \Theta_Q z^{Qs}.$$

Analogicky definujeme sezónní $AR(P)$ proces s periodou s

$$Y_t = \Phi_1 Y_{t-s} + \Phi_2 Y_{t-2s} + \dots + \Phi_P Y_{t-Ps}$$

s charakteristickým polynomem

$$\Phi(z) = 1 - \Phi_1 z^s - \Phi_2 z^{2s} + \dots - \Phi_P z^{Ps}.$$

Sezónní ARMA model vznikne „spojením“ modelů $AR(P)$ a $MA(Q)$

Modely SARIMA

Sezónní ARMA(p, q)(P, Q) model s periodou s jen model s AR charakteristickým polynomem $\phi(z)\Phi z$ a s MA charakteristickým polynomem $\theta(z)\Theta(z)$, kde

$$\phi(z) = 1 - \phi_1 z - \phi_2 z^2 + \dots - \phi_p z^p,$$

$$\Phi(z) = 1 - \Phi_1 z^s - \Phi_2 z^{2s} + \dots - \Phi_P z^{Ps},$$

$$\theta(z) = 1 + \theta_1 z + \theta_2 z^2 + \dots + \theta_q z^q,$$

$$\Theta(z) = 1 + \Theta_1 z^s + \Theta_2 z^{2s} + \dots + \Theta_Q z^{Qs}.$$

Modely SARIMA

U ARIMA procesů se stacionarity dosáhlo pomocí diferencování ($\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$).

U nestacionárních sezónních procesů definujeme **sezónní diferenci**

$$\Delta_s Y_t = Y_t - Y_{t-s}.$$

Lze definovat obecný nestacionární proces SARIMA(p, d, q)(P, D, Q), kde d značí D řád sezónní diference.

$$\phi(L)\Phi(L^s)\Delta^d\Delta_s^D = \theta(L)\Theta(L^s)\epsilon_t$$

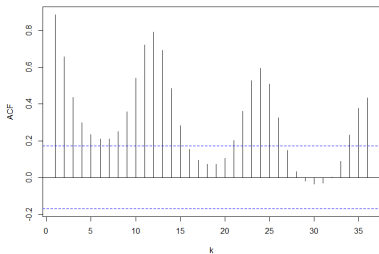
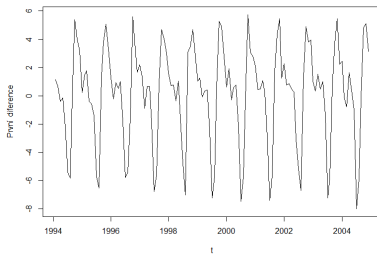
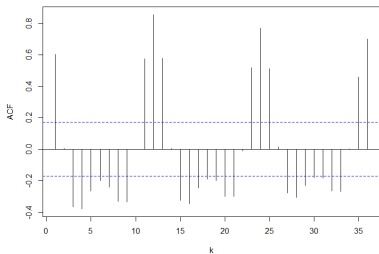
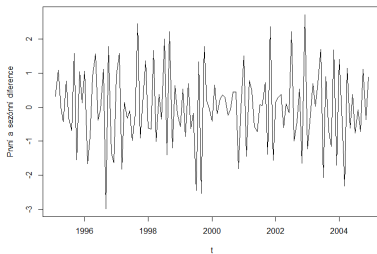
Např. SARIMA(0, 1, 1)(0, 1, 1)₁₂ má tvar

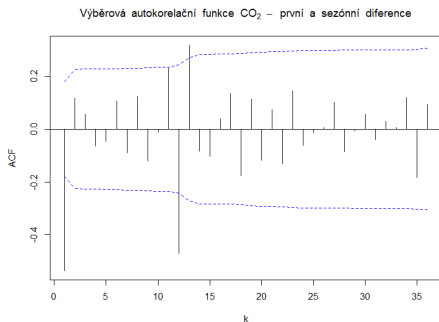
$$(1 - L)(1 - L^{12})Y_t = (1 + \theta_1 L)(1 + \Theta_1 L)\epsilon_t,$$

nebo ekvivalentně

$$Y_t - Y_{t-1} - Y_{t-12} + Y_{t-13} = \epsilon_t + \theta_1\epsilon_{t-1} + \Theta_1\epsilon_{t-12} + \theta_1\Theta_1\epsilon_{t-13}.$$

Modely SARIMA – CO₂

Výběrová autokorelační funkce CO₂Časová řada CO₂ – první diferenceVýběrová autokorelační funkce CO₂ – první diferenceČasová řada CO₂ – první a sezónní diference

Modely SARIMA – CO₂

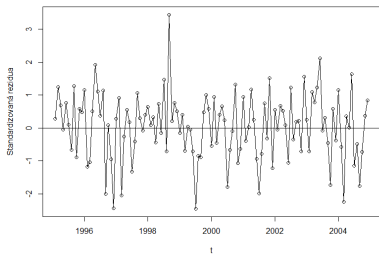
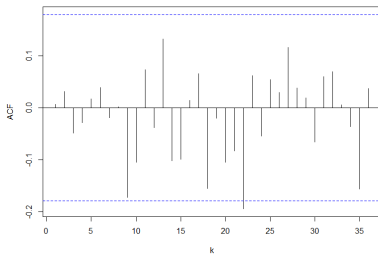
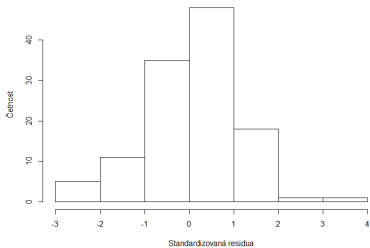
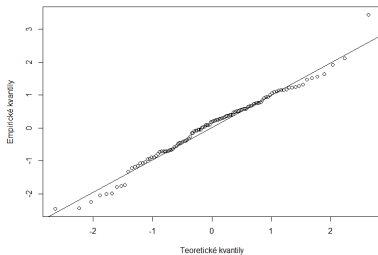
Call:

```
arima(x = co2, order = c(0, 1, 1), seasonal = list(order = c(0, 1, 1), period = 12))
```

Coefficients:

	ma1	sm1
	-0.5792	-0.8206
s.e.	0.0791	0.1137

sigma² estimated as 0.5446: log likelihood = -139.54, aic = 283.08

Modely SARIMA – CO₂Residua ARIMA(0, 1, 1)(0, 1, 1)₁₂ modeluACF residuí ARIMA(0, 1, 1)(0, 1, 1)₁₂ modeluResidua ARIMA(0, 1, 1)(0, 1, 1)₁₂ modeluQ-Q Plot – Residua ARIMA(0, 1, 1)(0, 1, 1)₁₂ modelu

Modely SARIMA – CO₂